

ЗЛОЧИН ГЕНОЦИДА У ТЕОРИЈИ И ПРАКСИ – МЕЂУНАРОДНО И ДОМАЋЕ КРИВИЧНО ПРАВО

Драган Јовашевић*

Универзитет у Нишу, Правни факултет

После дугог историјског развоја, коначно је у другој половини 20. века инаугурисана нова, најмлађа грана казненог права – међународно кривично право које се по својој правној природи и карактеристикама налази између националног кривичног права и међународног јавног права задржавајући своју осебујност и самосталност. Основни и најзначајнији појам и институт ове гране права свакако представља међународно кривично дело.

О појму и садржини међународног кривичног дела у правној теорији постоји више различитих гледишта, али се ипак може закључити да се под тим појмом подразумева друштвено опасно, противправно дело виног човека које је прописано као кривично дело и за чијег је учиниоца прописана одређена казна. Из тако одређеног појма међународног кривичног дела произлазе његови основни елементи, а то су: 1) дело човека (које обухвата радњу пунолетног лица која се може јавити у три облика као: чињење, нечињење и пропуштање дужног надзора), последица и узрочни однос, 2) друштвена опасност, 3) противправност, 4) одређеност дела у прописима и 5) виност учиниоца. Постоји две врсте међународних кривичних дела – у ужем смислу (право или чисто) и у ширем смислу (неправо или мешовито). Најзначајнија су, свакако, међународна кривична дела у ужем смислу која су управљена на повреду или угрожавање универзалних, општецивизацијских вредности – међународног права и човечности – што заправо и представља објекат заштите ових кривичних дела.

У оквиру тих дела по природи, карактеру и значају издваја се најтеже дело те врсте – злочин геноцида којим се ускрађује право на опстанак појединим националним, расним, верским или етничким групама. За то дело је у кривичном законодавству појединих држава прописана најтежа врста и мера казне – казна дуготрајног затвора. У основи те инкриминације налази се Конвенција о спречавању и кажњавању злочина геноцида из 1948. године. То кривично дело може се извршити на два начина: 1) наређивањем и 2) непосредним вршењем делатности које се предузимају у одређеној намери (геноцидна намера), намери да се у потпуности или делимично уништи национална, расна, верска или етничка група. У раду се разматрају појам, елементи и основне карактеристике злочина геноцида као најтежег кривичног дела данашњице.

Кључне речи: *међународни правни акти, кривично дело, геноцид, одговорност, суд, санкција.*

* Проф. др Драган Јовашевић је редовни професор на Правном факултету Универзитета у Нишу.

Појам и карактеристике међународних кривичних дела

Међународна кривична дела¹ су у правном систему Републике Србије предвиђена у Кривичном законнику, у глави тридесет четвртој, под називом: „Кривична дела против човечности и других добара заштићених међународним правом“.² Ова кривична дела, заправо, представљају делатности којима се крше међународни уговори, споразуми и конвенције³ и нарушава или угрожава мир међу народима, безбедност човечанства, односно друге међународним правом заштићене вредности, или којим се крше ратна правила о понашању зараћених страна према ратним заробљеницима, рањеницима, болесницима и цивилном становништву.⁴ Настанак ових кривичних дела везан је за постојање међународних правила којима се регулишу односи између држава у доба рата, тј. односи између зараћених страна у погледу започињања и вођења рата.⁵ Међународно ратно право настало је као последица суровог и нечовечног поступања у току дуге историје ратова и оружаних сукоба између народа и држава са циљем да хуманизује ово најнехуманије средство за решавање међудржавних и међународних спорова.⁶

Са појавом међународног ратног права отпочео је процес постепеног ограничавања права зараћених страна и контролисања њихових поступака, не само према неборачком становништву, већ и у погледу започињања и вођења ратова. Право државе на апсолутну слободу у погледу започињања и вођења рата биће постепено ограничено тако што ће поједини поступци који представљају непотребна разарања, убијања и мучења бити забрањени. Кршењем ратних правила и обичаја настају ратна кривична дела.⁷ Прихватајући међународне обавезе на основу потписивања и ратификовања бројних међународних конвенција, у кривичном законодавству појединих држава је предвиђено више кривичних дела против човечности и других добара заштићених међународним правом. Ова кривична дела настају кршењем правила садржаних у међународним конвенцијама. Њихов је извор у постојању забрана у актима међународног права.⁸

Објекат заштите ових кривичних дела јесу човечност и друге универзалне, општецивилизацијске вредности заштићене међународним правом. Заштита човечно-

¹ В. Ђурђић, Д. Јовашевић, Међународно кривично право, Београд, 2003. године, стр. 45–47.

² С. Задник, Казнена дјела против вриједности заштићених међународним правом и новине у законодавству у свези са тим дјелима, Хрватска правна ревија, Загреб, број 12/2003. године, стр. 83.

³ Б. Јанковић, Оснивање међународног кривичног суда, Годишњак Правног факултета у Сарајеву, Сарајево, 1957. године, стр. 47–64; З. Томић, Осврт на настанак и развој међународног кривичног права, Годишњак Правног факултета у Сарајеву, Сарајево, 1999. године, стр. 337–360.

⁴ С. Хоровић, Материјалноправне одредбе Опћег дијела Римског статута Међународног казненог суда и његова успоредба с одговарајућим одредбама Опћег дијела Казненог закона Федерације БИХ, Зборник радова Правног факултета у Мостару, Мостар, број 16/2003. године, стр. 119–137.

⁵ Д. Јовашевић, Лексикон кривичног права, Београд, 2006. године, стр. 345.

⁶ В. Казизић, Имплементација споразума међународног хуманитарног права у Босни и Херцеговини, Зборник радова Правног факултета у Мостару, Мостар, број 16/2003. године, стр. 163–175.

⁷ З. Шепаровић, Заштита жртава рата у међународном хуманитарном праву, Хрватски љетопис за казнено право и праксу, Загреб, број 2/1997. године, стр. 359–379.

⁸ Д. Јовашевић, Међународна кривична дела – одговорност и кажњивост, Ниш, 2010. године, стр. 17–28.

сти значи заштиту основних људских добара као што су: живот, телесни интегритет, част, углед и достојанство човека, основна људска права и слободе. Друге вредности физичких лица, појединих држава и целе међународне заједнице имају, такође, општи, универзални значај, па су заштићене и зајамчене међународним правом.

Највећи број међународних кривичних дела може се учинити у законом одређено време: за време рата, оружаног сукоба или окупације. По правилу, ова кривична дела се чине организовано и ради спровођења одређене политике владајуће групе или партије. Будући да спадају у организовани, плански криминалитет, ова се дела најчешће чине по наређењу претпостављених војних или политичких руководиоца. Та чињеница захтева посебно утврђивање одговорности организатора, наредбодавца и учиниоца.

Ова кривична дела могу бити учињена само с умишљајем. Поједина кривична дела из ове групе не застаревају у погледу кривичног гоњења или извршења изречених казни: геноцид, злочин против човечности, ратни злочини и друга кривична дела за која по ратификованим међународним уговорима застарелост не може да наступи.

У теорији међународног кривичног права разликује се више врста међународних кривичних дела. Уобичајена је подела на:

а) међународна кривична дела у ужем смислу (права или чиста међународна кривична дела) и

б) међународна кривична дела у ширем смислу (неправа или мешовита међународна кривична дела).⁹

Иначе, ова је подела први пут усвојена на 14. конгресу Међународног удружења за кривично право који је одржан 1989. године у Бечу.¹⁰ Критеријум за ово разликовање јесте надлежност међународних кривичних судова (судова који поступају само у случају извршених међународних кривичних дела у ужем смислу), односно историја кривичног правосуђа. Међународна кривична дела у ужем смислу чине прву врсту ових кривичних дела. Ту се ради о међународним кривичним делима којима се крше ратни закони и обичаји рата¹¹ (дакле, норме међународног ратног и хуманитарног права). То су дела садржана у нирнбершкој и токијској пресуди. Називају се још међународна кривична дела према општем међународном праву (или *crimina iuris gentium*).¹² Ту спадају следећа међународна кривична дела:

- 1) злочин против мира,
- 2) ратни злочин,
- 3) геноцид и
- 4) злочин против човечности.¹³

⁹ Б. Петровић, Д. Јовашевић, Кривично (казнено) право, Посебни дио, Сарајево, 2006. године, стр. 39–40.

¹⁰ Поделу међународних кривичних дела ове врсте заступају бројни аутори : Bassiouni, Cassese, Than, Shorts и др.

¹¹ Y. Dinstein, M: Taborj, War Crimes in International Law, Dordrecht, 1996. godine, str. 145–167.

¹² F. Leon, The Law of the War, New York, 1972. godine, str. 56–68.

¹³ В. Василијевић, Међународна кривична дела у националним кривичним законима и значај таког њиховог прописивања у одсуству међународног кривичног кодекса, Југословенска ревија за међународно право, Београд, број 1–3/1967. године, стр. 128–138.

У правној теорији има схватања да се ова кривична дела називају међународним злочинима *stricto sensu* иза којих стоје когентне норме међународног права, нпр. хашке или женевске конвенције.¹⁴ Као основне карактеристике међународних кривичних дела у ужем смислу (*core crimes* – гнусни злочини)¹⁵ у правној теорији се наводе следеће:¹⁶

1) ови међународни злочини имају двоструку природу. Њихово извршење повлачи: а) кривичну одговорност појединаца као њихових извршилаца или саучесника, односно надређених лица (по основу командне одговорности), с једне стране и б) међународноправну одговорност државе, с друге стране,

2) међународним злочинима се крше основна (темељна) људска права и они су стога забрањени као репресалије у случају вршења исто таквих злочина друге супротстављене стране,

3) међународни злочини у погледу кривичног гоњења и кажњавања не застаревају и

4) опште међународно право намеће обавезу државама да не крше основне норме које забрањују њихово вршење као обавезу *erga omnes*.

Геноцид у кривичном праву Републике Србије

Појам и елементи дела

Кривично дело геноцида¹⁷ (као најтеже кривично дело данашњице) предвиђено је у члану 370. Кривичног законика Републике Србије¹⁸ (КЗ РС). Дело се састоји у издавању наређења да се врше или у вршењу:¹⁹ убиства, тешке повреде тела или тешког нарушавања физичког или душевног здравља чланова групе људи или у стављању чланова групе у такве животне услове који доводе до њеног потпуног или делимичног истребљења или у примени мера којима се спречава рађање између припадника групе или у принудном пресељавању деце у другу групу, а у намери да се потпуно или делимично уништи национална, етничка, расна или верска група људи.²⁰

¹⁴ Д. Радуловић, Међународно кривично право, Подгорица, 1999. године; М. Симовић, М. Благојевић, Међународно кривично право, Бања Лука, 2007. године.

¹⁵ Д. Јовашевић, Систем међународних кривичних дела, Судска пракса, Београд, број 4/2003. године, стр. 72–78.

¹⁶ В. Ђ. Деган Б. Павишић, Међународно казнено право, Загреб, 2005. године, стр. 186–187.

¹⁷ Д. Јовашевић, Злочин геноцида у међународном и кривичном праву, Избор судске праксе, Београд, број 5/1999. године, стр. 5–9.

¹⁸ Службени гласник Републике Србије број 85/2005. Више: Д. Јовашевић, Кривични законик Републике Србије са уводним коментаром, Београд, 2007. године.

¹⁹ Б. Лукшић, Genocide and command responsibility, Зборник Правног факултета у Сплиту, Сплит, број 4/2001. године, стр. 283–291; M.Prince, M.A.Prince, UN genocidio impuni: L' Armenocide, op.cit. str. 78–92; Н. Цигар, С. Мештровић, Genocide in Bosnia : the politice of ethnic cleaning, op.cit. str. 43–76; F.Chalk, K. Jonassohn, The history and sociology of genocide : analyses and case studies, op.cit. str. 57–82.

²⁰ Више : V.Schabas, Genocide in International Law, Cambridge, 2000. године.

Реч „геноцид“ је кованица састављена од грчке ријечи *genos* што значи род или племе и латинске речи *caedes* што значи убиство, покољ.²¹ Буквално преведена ова реч означава убијање рода, односно племена. Резолуцијом Генералне скупштине ОУН број 96/1 од 11. децембра 1946. године геноцид је проглашен за „међународно кривично дело које је су супротности са духом и циљевима ОУН и које цивилизовани свијет осуђује“.

Иако се појавио као „подврста злочина против човечности“,²² геноцид је убрзо добио аутономан статус и садржину као једно од најтежих кривичних дела данашњице.²³ Он се данас назива „злочин над злочинима“. Геноцид као међународно кривично дело одређују три елемента:²⁴ а) објективни састојак – *actus reus*, б) субјективни састојак – *mens rea*) објект дела – скупина или група – жртва. Основ за ову инкриминацију се налази у Конвенцији о спречавању и кажњавању злочина геноцида²⁵ из 1948. године која у члану 2. одређује појам и елементе овог међународног кривичног дела.

У законодавству, теорији и пракси овај израз има шире тумачење.²⁶ Наиме, под овим изразом се подразумева не само убијање, већ уништење на било који начин одређене групе која чини једну повезану целину на националној, етничкој, расној или верској основи. Објект заштите су човечност и међународно право.

Објект напада је национална, етничка, расна или вјерска група.²⁷ Иако се дело²⁸ чини уништавањем појединаца, његов циљ није да се ти појединци ликвидирају као

²¹ И. Цифрић, Рат и оикоцид, Социјална екологија, Загреб, број 2/1992. године, стр. 143–158.

²² А. Касезе, Међународно кривично право, оп. цит. стр. 115.

²³ В. Шакић, С. Седлар, А. Тојчић, Ратни злочини и злочин геноцида у агресији Србије на Републику Хрватску 1991. године, Друштвена истраживања, Загреб, број 2-3/1993. године, стр. 407–454.

²⁴ Б. Павишић, В. Грозданић, П. Веић, Коментар Казненог закона, Загреб, 2007. године, стр. 419.

²⁵ Службени весник Президијума Народне скупштине ФНРЈ број 2/1950 и Службени лист ФНРЈ број 56/50

²⁶ Д. Јовашевић, Појам и карактеристике кривичног дела геноцида, Судска пракса, Београд, број 9–10/2001. године, стр. 59–65

²⁷ Националну групу чини скупина људи која осећају да деле правну везу заједничког држављанства попраћену реципрочним правима и обавезама. Етничку групу чине чланови које веже заједнички језик и култура, а расна група је заснована на наследним физичким обележјима која се често идентификује са одређеном географском облашћу без обзира на језичке, културне, националне или верске факторе, док верску групу чине чланови који имају исто верско убеђење, назив вере или начин вршења верских обреда. Заправо појмови националне, етничке, расне или верске групе веома се широко изучавају и за сада не постоје опште и међународно прихваћене прецизне дефиниције. Сваки од тих појмова се зато мора процењивати у светлости конкретног политичког, социјалног и културног миљеа. (А. Cassese, Међународно кривично право, оп. цит. стр. 116–117).

²⁸ Геноцид према конкретном објекту може бити национални или етнички геноцид или етноцид ако је тај објект национална или етничка скупина. О расном геноциду ради се ако је радња усмерена на одређену расну групу или на више таквих група. Верски геноцид је усмерен на припаднике одређене верске групе или више таквих група. Скупина (група) не се одређује према објективном, статичком критеријуму, већ је за појмовно одређене групе и према схватањима *ad hoc* трибунала одлучујуће како њене припаднике субјективно доживљава учинилац дела. (В. Ђ. Деган, Б. Павишић, Међународно казнено право, оп. цит. стр. 230). У правној теорији се истиче недостатак оваквих дефиниција геноцида по којима он не обухвата културни геноцид у смислу уништавања језика и културе одређене групе. (А. Cassese, Међународно кривично право, оп. цит. стр. 111–113).

одређене личности, већ као припадници групе.²⁹ Циљ овог дела је, дакле, уништење групе у целости или делимично, при чему је ликвидација појединаца само начин остваривања овог циља. Величина групе је без значаја за постојање кривичног дела. Битно је да група постоји као целина са специфичним карактеристикама и да се као таква жели уништити. Циљ инкриминације је да се осигура право на живот, тј. на постојање и развој свакој групи која има посебно национално, етничко, расно или верско својство при чему се не захтева просторно заједништво припадника групе.

Радња извршења кривичног дела геноцида се састоји из низа различитих делатности које се могу сврстати у неколико група. То су следеће делатности:³⁰ 1) убијање, наношење тешких повреда тела или тешко нарушавање физичког или душевног здравља припадницима одређене националне, етничке, расне и верске групе, 2) стављање групе људи у такве животне услове који доводе до њеног потпуног или делимичног истребљења, 3) примена мера којима се спречава рађање између припадника групе људи (тзв. биолошки геноцид) и 4) принудно пресељавање деце у другу групу људи с циљем губљења идентитета своје групе.

Све ове радње воде ка физичком и биолошком остваривању геноцида. За постојање овог дела довољно је да је учињена било која од законом таксативно наведених радњи у намери потпуног или делимичног истребљења (уништавања) групе као друштвене целине. Геноцид је типичан пример кривичног дела који почива на „деперсонализацији жртве“, што значи да жртва не представља циљ због њених индивидуалних квалитета или обележја, него само зато што је припадник одређене групе. Радња извршења се може остварити на два начина:³¹ 1) издавањем наређења и 2) непосредним предузимањем делатности.³²

Издавање наређења да се врше напред наведене делатности представља посебну и самосталну радњу извршења геноцида. Наређивање је, иначе, један облик подстрекавања, али оно овде нема карактер саучесништва, већ посебног начина извршења овог дела. Кривично дело геноцида се углавном чини организовано и по унапред утврђеном плану, где наређење претпостављеног има посебну снагу дејства, па је стога и његова одговорност самосталне природе. Наиме, наредбодавац ће бити одговоран за само издавање наређења да се изврши геноцид, чак и онда када потчињени одбије или на други начин избегне извршење таквог наређења.

Последица дела је угрожавање опстанка одређене националне, етничке, расне или верске групе.³³ Она се остварује проузроковањем мањег или већег броја појединачних последица повреде (живота, телесног интегритета, плода) и угрожавања (стављањем у неподношљиве услове живота). Број проузроковања није одлучујући за постојање дела. То значи да ће постојати једно дело ге-

²⁹ Д. Јовашевић Карактеристике кривичног дела геноцида, Војно дело, Београд, број 2–3/2002. године, стр. 80–92

³⁰ С. Хоровић, Геноцид, ратни злочини и злочин против човечности, Зборник радова Правног факултета у Мостару, Мостар, 2004. године, стр. 99–113.

³¹ Б. Петровић, Д. Јовашевић, Кривично (казнено) право, Посебни дио, оп. цит. стр. 40–42.

³² Н. Schonke, Н. Schroder, Strafgesetzbuch, Kommentar, Munchen, 1997. године, стр. 1597–1601.

³³ У правној теорији се стога истиче да се овом инкриминацијом кажњавају само различити облици извршења биолошког и физичког геноцида. (Љ. Лазаревић, Б. Вучковић, В. Вучковић, Коментар Кривичног законика Црне Горе, Цетиње, 2004. године, стр. 1021).

ноцида, како онда када је учињено једно, тако и онда када је остварено више проузроковања. Већи број проузроковања од разноврсних појединачних последица је од значаја при одмеравању казне.³⁴ То указује да је суштина кривичног дела геноцида у планском и систематском уништењу људских група.

Учиниолац дела може бити свако лице, а у погледу кривице потребан је директан умишљај (*dolus coloratus*) који карактерише „геноцидна намера“. За постојање намере неопходна је искуствена оцена, а не примена теорије о намери.³⁵

За ово дело прописана је казна затвора најмање пет година или казна затвора од тридесет до четрдесет година.

Законом је изричито предвиђено да за ово дело кривично гоњење и кажњавање не застаревају.

Однос геноцида и других сличних кривичних дела

Због свог појамног садржаја, како у међународном кривичном праву, тако и у националним кривичним законодавствима, јавила се потреба у правној теорији да се кривично дело геноцида разграничи од сличних (сродних) кривичних дела³⁶ и то у првом реду од:

- 1) прогона,
- 2) истребљења,
- 3) етничког чишћења и
- 4) злочина против човечности.

1. Сличност између геноцида и прогона³⁷ огледа се у постојању дискриминаторске намере код учиниоца дела у време предузимања радње извршења. Наиме, радње извршења код оба ова кажњива понашања се предузимају према припадницима друге националне, расне, верске или етничке групе.

Две су главне разлике између ових дела. То су: а) код прогона се ради о прогону на политичкој, расној или верској основи и б) код геноцида је крајња жртва (пасивни субјект) цела група – национална, расна, верска или етничка, док су код прогона жртве сами појединци као припадници појединих „прогоњених“ група.

2. Сличност између геноцида и истребљења јесте у томе да се у оба случаја ради о делима која су управљена на извршење масовних убиства.

Разлике између ова два кажњива дела јесу следеће: а) радња извршења геноцида се предузима са намером уништења, потпуног или делимичног, групе као такве, док код истребљења оваква намера (која квалификује умишљај учиниоца као *dolus coloratus*) не постоји, б) код геноцида циљана група има заједничке на-

³⁴ Ф. Бачић, Кривично право, Загреб, 1986. године, стр. 316.

³⁵ Пресуда Међународног кривичног трибунала за бившу СФР Југославију у случају Сикирица ИЦТЈ- 95-8.

³⁶ М. Марковић, Међународна кривична дела, Југословенска ревија за међународно право, Београд, број 1/1965. године, стр. 39-44.

³⁷ З. Шепаровић, Заштита жртава рата у међународном хуманитарном праву, Зборник Правног факултета у Загребу, Загреб, 2007. године, стр. 77-98.

ционалне, расне, верске или етничке карактеристике, док су код истребљења жртве дефинисане политичким опредељењем, физичким особинама или самом чињеницом да су се нашле на одређеном географском простору, ц) код истребљења радња извршења се предузима у оквиру распрострањеног или систематског напада чега је учинилац дела свестан, а кривично дело геноцида не захтева постојање таквог напада и д) код истребљења жртве су само цивили (неборачко становништво), док се геноцид може предузети и према нецивилном становништву (заточеним борцима који имају статус ратног заробљеника).

3. Однос геноцида и етничког чишћења. Иако Резолуција Генералне скупштине ОУН о ситуацији у Босни и Херцеговини из 1992. године изједначава појам геноцида са појмом етничког чишћења, ипак између ова два дела постоји квалитативна разлика. Наиме, насилно расељавање није само по себи геноцидна радња, али оно у садејству са убиствима великог броја припадника одређене групе може довести до етничког чишћења циљане групе људи. Тада протеривање у смислу „чишћења“ може бити доказ постојања „намере да се уништи цела група“.

4. И коначно, геноцид и злочин против човечности³⁸ (који се у правној теорији често изједначају, па чак и у одређеним међународним правним актима нпр. Статуту Међународног војног суда у Нирнбергу) имају низ сличности као што су:³⁹ а) у оба случаја ради се о делима која су управљена, која дакле имају за циљ извршење масовних убиства других лица, б) оба дела обухватају тешка кршења која вређају човечност и ц) оба дела не представљају изоловане случајеве, већ су обично део неке шире целине.

Али, између ових дела могу се уочити и јасне разлике које се састоје у следећем: а) код геноцида постоји тзв. „геноцидна намера“ које нема код злочина против човечности, б) код геноцида је циљана популација – група која мора да има заједничке карактеристике групе, док су код злочина против човечности жртве дефинисане политичким опредељењем, физичким особинама или самом чињеницом да су се нашле на одређеном простору у одређено време, ц) злочин против човечности је ширег опсега јер се врши у оквиру распрострањеног и систематског напада где је учинилац свестан тога напада, што се не тражи и као битан конститутивни елемент кривичног дела геноцида и д) злочин против човечности може се извршити ширим спектром различитих делатности које нису све укључене у појам геноцида.

Геноцид и нирнбершко право

Статут међународног војног суда усвојен на основу Лондонског споразума савезничких сила 8. августа 1945. године⁴⁰ у члану 6. одређује међународна кривична дела чији ће учиниоци као појединци или као чланови организације бити суђени од стране овог суда. То су:⁴¹

³⁸ З. Пајић, Злочин против човечности – проблем међународне одговорности, Југословенска ревија за међународно право, Београд, број 2–3/1986. године, стр. 304–316.

³⁹ Б. Петровић, Д. Јовашевић, Кривично (казнено) право, Посебни дио, оп. цит. стр. 42–44.

⁴⁰ Нирнбершка пресуда, Београд, 1948. године, стр. 13–19.

⁴¹ M. Merle, Le proces de Nuremberg et le chatiment des criminels de guerre, Paris, 1949. godine, str. 56–71.

- а) злочини против мира,
- б) ратни злочини и
- в) злочини против човечности.⁴²

Поред непосредних извршилаца ових међународних кривичних дела (злочина), кривично су одговорна и лица која се јављају у својству вође, организатора, подстрекача или другог саучесника, а која су учествовала у састављању или извршењу неког заједничког плана или завере ради извршења неког од напред наведених злочина. Овде се, заправо, ради о одговорности и кажњавању саучесника за извршена дела по принципу субјективне акцесорне кривичне одговорности.⁴³ Учиниоцу ових кривичних дела у смислу одредбе чл. 27. и 28. Статута, могу се изрећи следеће врсте казни: а) смртна казна, б) друга врста казне (затвора) коју суд нађе за праведну и в) конфискација (одузимање сваке украдене) имовине.⁴⁴

Злочин против човечности⁴⁵ из члана 6. став 2. тачка ц. је по први пут дефинисан управо Статутом Међународног војног суда. Ту спадају следећи акти: 1) убиства, 2) истребљење, 3) поробљавање, 4) депортација и 5) остала нечовечна дела. За постојање злочина против човечности битно је испуњење још два елемента. То су: а) да је радња извршена против било ког цивилног становништва и б) да се радња предузима у одређено време – пре или за време трајања рата. При томе се као злочин против човечности сматра и свако прогањање на политичкој, расној или верској основи у извршењу или у вези било којег злочина у надлежности овог суда без обзира на то да ли се тиме врше или не врше повреде закона оне земље у којој су злочини извршени.⁴⁶

Овим се кривичним делом практично целим људским групама (припадницима политичке, расне или верске групе) онемогућава или отежава живљење, и то како за време рата, тако и пре рата. Иако, то овај Статут не каже, ово дело заправо представља злочин геноцида. Ово је било једино међународно кривично дело из надлежности Међународног војног суда које се могло извршити независно од рата или оружаног сукоба.⁴⁷

⁴² Љ. Прљета, Злочин против човечности и међународног права, Београд, 1992. стр. 35–46.

⁴³ W. M. A. Dijk, J. I. Hovens, Arresting war criminals, Hague, 2001. године, стр. 56–78.

⁴⁴ R. H. Jackson, The case the nazi war criminals, New York, 1946. године, стр. 18-32; М. Радојковић, Рат и међународно право, Београд, 1947. године, стр. 41-49; М. Сукијасовић, Међународна кривична одговорност за агресију, Југословенска ревија за међународно право, Београд, број 3/1957. године, стр. 380–392; В. Василијевић, Враћање једном раскршћу међународног кривичног права, Југословенска ревија за међународно право, Београд, број 3/1977. године, стр. 267-295; С. Фабијанић Гагро, Промјена квалификације оружаног сукоба, Зборник Правног факултета у Ријеци, Ријека, број 2/2008. године, стр. 1067–1092.

⁴⁵ Почетак инкриминације злочина против човечности датира из времена Првог светског рата као реакција савезничких сила на злочине које су извршиле турске власти у току 1915. године над Јерменима. Велика Британија и царска Русија су у заједничкој ноти оптужиле Порту за „злочине против човечности и цивилизације”. На Версајској мировној конференцији је 1919. године најављено установљење међународног кривичног суда који би, поред осталог, био надлежан и за „кршење закона човечности”. Тај предлог су спречиле САД са образложењем да још увек нема утврђених и универзалних стандарда човечности.

⁴⁶ М. Марковић, Ниρνбершко суђење – примена нових начела у међународном кривичном праву, Зборник Института за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, број 2/1973. године, стр. 176–180.

⁴⁷ M. Colin, Le crime contre l' humanite, Eres, 1996. године, стр. 56–81.

Иста међународна кривична дела познаје и Закон број 10. Контролног савета за кажњавање лица одговорних за ратне злочине, злочине против мира и злочине против човечности у члану 2. с тим што, поред наведене три врсте злочина, познаје и посебно дело које се састоји у самом чланству у злочиначкој групи или организацији које је Међународни војни суд прогласио злочиначким.⁴⁸

У ставу 2. овог члана Закон је изричито одредио да се за ове злочине могу казнити следећа лица: 1) свако лице без обзира на држављанство или својство у коме је делало ако је било главни учинилац или саучесник, 2) лице које је наредило или подстицало или се сагласило са извршењем неког од ових кривичних дела, 3) лице које је било повезано са плановима или радњама које су довеле до извршења неког дела, 4) лице које је било члан организације или групе за вршење ових кривичних дела, 5) лице које је имало високи политички, грађански или војни положај у Немачкој или у некој земљи која је била њен савезник или заједно са њом ратовала или је била њен сателит и 6) лице које је имало висок положај у финансијском, индустријском или привредном животу било које од тих земаља.

Учиниоцу неког од ових кривичних дела се, према одредби става 3. овог члана, могу изрећи следеће казне: 1) смртна казна, 2) доживотни затвор или затвор на одређени број година са принудним радом или без принудног рада, 3) новчана казна и затвор са или без принудног рада у случају неплаћања новчане казне, 4) конфискација имовине, 5) повраћај неправилно стечене имовине и 6) одузимање појединих или свих грађанских права.

Геноцид према Статуту Хашког трибунала

Резолуцијом Савета безбедности Организације уједињених нација број 827 од 25. маја 1993. године усвојен је Статут Међународног трибунала за гоњење лица одговорних за озбиљне повреде међународног хуманитарног права извршене на територији бивше СФР Југославије почев од 1991. године.⁴⁹ Овај статут (познат као Статут Хашког трибунала)⁵⁰ познаје четири врсте међународних кривичних дела.⁵¹ То су:

- а) тешке повреде Женевских конвенција од 1949. године,
- б) кршење закона и обичаја ратовања,
- в) геноцид и
- г) злочини против човечности.⁵²

⁴⁸ Љ. Прљета, Злочин против човечности и међународног права, оп. цит. стр. 47–53.

⁴⁹ J. E. Ackerman, E.O. Sullivan, Practice and Procedure of the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia with selected Materials from International Criminal Tribunal for Rwanda, op.cit. str. 78–92.

⁵⁰ С. М. Bassiouni, A manual on interational humanitarian law and arms control agreements, op.cit. str. 87–98.

⁵¹ И. Јосиповић, Правни и политички аспекти настанка Међународног казног суда за бившу Југославију, Зборник радова, Хрватска и Уједњени народи, Загреб, 1996. године, стр. 183–196.

⁵² Д. Јовашевић, Коментар Кривичног закона СР Југославије, Београд, 2002. године, стр. 14 и даље; В. Ђурђић, Д. Јовашевић, Међународно кривично право, оп. цит. стр. 89–93.

Учиниоцу ових кривичних дела Трибунал може, према члану 24, изрећи само једну врсту казне и то казну затвора у трајању према општој пракси судова у Југославији, при чему је судско веће обавезно да узме у обзир тежину извршеног кривичног дела (објективне околности) и лична својства оптуженог (субјективне околности). Уз казну се учиниоцу међународног кривичног дела могу изрећи и следеће санкције: а) повраћај имовине њиховим правим власницима (реституција) и б) одузимање добити која је прибављена криминалном делатношћу.⁵³

Најтеже кривично дело данашњице „злочин над злочинима“ – геноцид⁵⁴ предвиђено је у члану 4. Статута Хашког трибунала. Ово дело се састоји у намерном⁵⁵ уништењу, у целини или делимично, националне, етничке, расне или религиозне групе.⁵⁶ Пракса Хашког трибунала⁵⁷ није прихватила екстензивно тумачење појма геноцида које би укључивало намеру уништења националног, језичког, верског, културног или неког другог идентитета групе, а без њеног физичког уништења.⁵⁸ За постојање овог међународног кривичног дела битно је да је у наведеној намери⁵⁹ предузета једна од следећих више алтернативно предвиђених радњи:⁶⁰ 1) убијање чланова одређене групе, 2) проузроковање физичких или менталних повреда члановима групе, 3) намерно смештање чланова групе у услове живота који су смишљени да доведу до њеног физичког, делимичног или потпуног уништења,⁶¹ 4) спровођење мера са намером да се спречи рађање унутар групе и 5) намерно премештање деце једне групе у другу групу.

⁵³ Ц. Џоунс, С. Паулс, Међународна кривична пракса, Сарајево, 2005. године, стр. 131–147; И. Звонарек, Кршење међународног ратног и хуманитарног права од стране агресора током домовинског рата, Правни вјесник, Осиек, број 3–4/1997. године, стр. 151–169; И. Јосиповић, Хашко имплементацијско казниено право, Загреб, 2000. године, стр. 263–298.

⁵⁴ Б. Лукшић, Genocide and command responsibility, Зборник Правног факултета у Сплиту, Сплит, број 4/2001. године, стр. 283–291; М. Prince, M. A. Prince, UN genocide impuni: L' Armenocide, Beirut, 1967. године, стр. 78–92; F.Chalk, K.Jonassohn, The history and sociology of genocide: analyses and case studies, New Haven, London, 1990. године, стр. 57–82.

⁵⁵ Пресуда у случају Примена Конвенције о спречавању и кажњавању злочина геноцида у предмету Босна и Херцеговина против Србије и Црне Горе од 26. фебруара 2007. године.

⁵⁶ В. Ђ. Деган, Злочин геноцида пред међународним кривичним судиштима, Зборник Правног факултета у Загребу, Загреб, број 1–2/2008. године, стр. 77–95.

⁵⁷ С. Фабијанић Гагро, М. Шкорић, Злочин геноцида у пракси међународних ад хос трибунала, Зборник Правног факултета у Загребу, Загреб, број 6/2008. године, стр. 1387–1419.

⁵⁸ Б. Иванишевић, Г. Илић, Т. Вишњић, В. Јањић, Водич кроз Хашки трибунал, Београд, 2007. године, стр. 65.

⁵⁹ Постојање геноцидне намере у досадашњој пракси Хашког трибунала је утврђивано путем следећих критеријума: а) општи контекст који обухвата следеће елементе: 1) ширина и распрострањеност извршених дела, 2) шира политичка доктрина из које су дела произилазила, 3) обим остварених или покушаних дела, 4) методичност у планирању убијања, 5) систематичност убијања и уклањања лешева, 6) дискриминаторски карактер дела и 7) дискриминаторска намера оптуженог; б) извршење других кривичних дела систематски усмерених против исте групе; ц) број почињених злочина; д) систематско усмеравање на цивиле због њихове припадности одређеној групи; е) понављање деструктивних и дискриминаторских дела.

⁶⁰ Ц. Џоунс, С. Паулс, Међународна кривична пракса, оп. цит. стр. 143–147.

⁶¹ У пракси Хашког трибунала овај облик геноцида је извршаван следећим делатностима : а) држањем затвореника у загушљивим и пренатрпаним просторијама, б) спавање затвореника на по-

Геноцидна намера је најзначајнија карактеристика кривичног дела геноцида. Она се мора односити на уништење значајног дела групе. Тај значајан део је довољно „значајан“ да утиче на групу у целини. Овај квантитативни критеријум је допуњен и могућношћу које су извршиоци овог кривичног дела стајале на располагању, па се тако ова намера доказује и када је испољена само у односу на групу у оквиру ограниченог географског подручја. И, коначно, геноцидна намера узима у обзир и квалитативне одлике нападнутог дела групе, дозвољавајући могућност да се као суштински део укупне групе квалификује онај део који представља њен симбол или је битан за њен опстанак. Поред непосредног предузимања наведених радњи (непосредни извршилац), као радње извршења геноцида сматрају се и следеће:⁶² а) учешће у завери ради вршења геноцида, б) директно и јавно подстицање на вршење геноцида (подстрекавање), в) покушај вршења геноцида, као и г) саучесништво у било ком облику у вршењу геноцида.⁶³

Но, Статут Хашког трибунала познаје још једно тешко међународно кривично дело које је по обележјима и карактеристикама слично злочину геноцида. То је „злочин против човечности“. Ово дело је предвиђено у члану 5. Статута Хашког трибунала. У опису бића овог међународног кривичног дела изричито је наведено да се његова радња може предузети само за време оружаног сукоба (међународног или унутрашњег карактера) према цивилном становништву ако се састоји у: 1) убиству, 2) истребљењу, 3) заробљавању, 4) депортацији, 5) затварању, 6) мучењу, 7) силовању, 8) прогону на политичкој, расној и религијској основи и 9) предузимању друге нечовечне радње.

Да би се могло радити о злочину против човечности Статутом наведене делатности морају бити извршене под следећим условима:⁶⁴ 1) мора постојати напад – који постоји и када није употребљена оружана сила али се јавља у облику злостављања цивилног становништва или у поступцима којима се припремају овакве радње, 2) дела оптуженог морају бити део тог напада, 3) напад мора бити усмерен против цивилног становништва било које категорије, 4) напад мора бити распрострањен (када је по својој природи опсежан или када је управљен против великог броја лица) или систематски (када се односи на организовану природу аката насиља, при чему постоји мала вероватноћа да се то случајно догодило) и 5) извршилац дела мора да зна (да је свестан) да његова дела улазе у оквир распрострањеног или систематског напада усмереног против цивилног становништва.

ду и без њебади, ц) ускраћивање затвореницима хране и воде, д) давање затвореницима нечисте воде која би проузроковала њихово обољевање, е) ускраћивање лекова затвореницима, ф) неукривање лекарске помоћи затвореницима и г) излагање затвореника напорном раду.

⁶² В. Шакић, С. Седлар, А. Тојчић, Ратни злочини и злочин геноцида у агресији Србије на Републику Хрватску 1991. године, Друштвена истраживања, Загреб, број 2–3/1993. године, стр. 407–454.

⁶³ В. Ђ. Деган, Злочин геноцида пред међународним судиштима, Зборник Правног факултета у Загребу, Загреб, број 1–2/2008. године, стр. 77–95.

⁶⁴ Б. Иванишевић, Г. Илић, Т. Вишњић, В. Јањић, Водич кроз Хашки трибунал, оп. цитр. стр. 83–108.

Геноцид према статуту трибунала за руанду

Иста међународна кривична дела,⁶⁵ као и Статут Хашког трибунала, са идентичним обележјима и карактеристикама познаје и Статут Међународног кривичног трибунала за Руанду.⁶⁶ Резолуцијом Савета безбедности Организације уједињених нација број 955 од 8. новембра 1994. године усвојен је Статут Међународног кривичног трибунала за Руанду.⁶⁷ Овај трибунал је надлежан за кажњавање лица која су одговорна за геноцид и друга тешка кршења међународног хуманитарног права која су извршена на подручју Руанде, као и њених грађана која су извршила таква дела на подручју суседних држава у току 1994. године.⁶⁸ С обзиром на то да се према правној квалификацији Савета безбедности ОУН овде није радило о међународном оружаном сукобу, то овај Трибунал и није надлежан за кривично дело које се састоји у „тешком кршењу Женевских конвенција из 1949. године“, као ни за „кршење закона и обичаја рата“.

Наиме, овај Статут (познат и као Статут трибунала за Руанду) познаје три врсте међународних кривичних дела. То су:

- 1) геноцид (члан 2),
- 2) злочин против човечности (члан 3) и
- 3) злочин који се састоји у тешком кршењу члана 3. Женевских конвенција и Другог допунског протокола из 1977. године (члан 4).⁶⁹

Учиниоцу ових кривичних дела Трибунал може изрећи само једну врсту кривичне санкције, и то казну затвора која се може јавити у два облика, и то као: 1) казна доживотног затвора и 2) казна затвора у временски одређеном трајању. При одмеравању казне учиниоцу међународног кривичног дела судско веће Трибунала за Руанду је обавезно да узме у обзир тежину извршеног кривичног дела (објективне околности) и лична својства оптуженог (субјективне околности). Уз казну се учиниоцу дела могу изрећи и две мере, и то: а) повраћај имовине њиховим правим власницима (реституција) и б) одузимање добити која је прибављена криминалном делатношћу.

Најтеже кривично дело данашњице – геноцид предвиђено је у члану 2. Стату-та трибунала за Руанду. Оно се састоји у намерном уништењу,⁷⁰ у целини или делимично, националне, етничке, расне или религиозне групе. За постојање овог међународног кривичног дела битно је да је у наведеној намери предузета једна

⁶⁵ J. E. Alvarez, Crimes of States /Crimes of Hate, Lessons from Rwanda, The Yale Journal of International Law, број 24/1999. године, стр. 365–392.

⁶⁶ J. E. Ackerman, E.O.Sullivan, Practice and Procedure of the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia with selected Materials from International Criminal Tribunal for Rwanda, op.cit.str. 89.

⁶⁷ В. Ђ. Деган, Злочин геноцида пред међународним судиштима, Зборник Правног факултета у Загребу, Загреб, број 1–2/2008. године, стр. 77–95.

⁶⁸ С. Фабијанић Гагро, Заштита особа у немеђународном оружаном сукобу, Правни вјесник, Осигек, број 2/2008. године, стр. 115–135.

⁶⁹ D. L. Jonson, The International Tribunal for Rwanda, International Review of Penal Law, број 1–2/1996. године, стр. 211–233.

⁷⁰ Уништење групе значи физичку деструкцију, а не деструкцију њеног културног бића.

од следећих више алтернативно предвиђених радњи: 1) убијање чланова одређене групе, 2) проузроковање физичких или менталних повреда члановима групе, 3) намерно смештање чланова групе у такве услове живота смишљене да доведу до њеног физичког, делимичног или потпуног уништења, 4) спровођење мера са намером да се спречи рађање унутар групе и 5) намерно премештање деце једне групе у другу групу.⁷¹ Поред непосредног предузимања наведених радњи (непосредни извршилац), као радње извршења геноцида⁷² сматрају се и следеће:⁷³ 1) учешће у завери ради вршења геноцида, 2) директно и јавно подстицање на вршење геноцида (подстрекавање), 3) покушај вршења геноцида, као и 4) саучесништво у било ком облику у вршењу геноцида.

Друго тешко међународнокривично дело предвиђено овим Статутом јесте: „злочин против човечности“⁷⁴ (или злочин против човечје породице). Овај злочин представља међународно кривично дело које је предвиђено у члану 3. Статута трибунала за Руанду. У опису овог кривичног дела изричито је наведено да се његова радња може предузети само за време оружаног сукоба према цивилном становништву ако се састоји у:⁷⁵ 1) убиству, 2) истребљењу, 3) заробљавању, 4) депортацији, 5) затварању, 6) мучењу, 7) силовању, 8) прогону на политичкој, расној и религијској основи и 9) предузимању других нечовечних радњи.⁷⁶

Да би се могло радити о злочину против човечности Статутом наведене делатности морају бити извршене у следећим случајевима: 1) мора постојати напад – који постоји и када није употребљена оружана сила, али се јавља у облику злостављања цивилног становништва или у поступцима којима се припремају овакве радње, 2) дела оптуженог морају бити део тог напада, 3) напад мора бити усмерен против цивилног становништва било које категорије, 4) напад мора бити распрострањен или систематски. Распрострањен је када је по својој природи опсежан или када је управљен против великог броја лица, а системат-

⁷¹ С. Фабијанић Гагро, М. Шкорић, Злочин геноцида у пракси међународних *ad hoc* трибунала, Зборник Правног факултета у Загребу, Загреб, број 6/2008, стр. 1387–1419.

⁷² Инкриминација геноцида не тражи у објективном смислу уништење неке етничке, односно народне групе, већ само намеру да се она у потпуности или делимично уништи. Дело мора бити усмерено против једног или више лица у својству припадника те групе. Остало је при томе нерешено, могу ли се таквим тумачењем инкриминације заштитити и политичке групе које имају стабилитет и континуитет. Намера се може доказивати коришћењем различитих индиција, тако нпр. оних које следе из општег контекста и склопа околности под којима је злочин учињен, те његове природе и мере. (пресуда Међународног трибунала за Руанду у предмету ИЦТР-96-4Т од 2. септембра 1998).

⁷³ В. Ђ. Деган, Злочин геноцида пред међународним кривичним судиштима, Зборник Правног факултета у Загребу, Загреб, број 1–2/2008, стр. 77–95.

⁷⁴ Правни појам злочина против човечности тражи да тај злочин буде извршен као део широког и систематског напада. Напад је широк ако је извршен снажно, масивно, колективно, са знатном озбиљношћу и усмерен против бројних жртава. Напад је систематичан ако почива на темељитој организацији и припремама, те следи образац понашања који је изведен из неке заједничке политике утемељене на јавним или приватним средствима. Та политика, додуше, не треба да буде формално државна политика, али мора бити претходно планирана. Тај напад може да буде и ненасиљан у облику наметања одређеног политичког система или положаја, нпр. апартхејда. Он мора да буде усмерен на цивилно становништво (пресуда Међународног трибунала за Руанду у предмету ИЦТР-96-4Т од 2. септембра 1998).

⁷⁵ М. Симиновић, М. Благојевић, Међународно кривично право, оп. цит. стр. 27–30.

⁷⁶ Џ. Џоунс, С. Паулс, Међународна кривична пракса, оп. цит. стр. 178–186.

ски је када се односи на организовану природу аката насиља, при чему постоји мала вероватноћа да се то случајно догодило и 5) извршилац мора да зна да његова дела улазе у оквир распрострањеног или систематског напада усмереног против цивилног становништва.⁷⁷

Геноцид према римском статуту

Римски Статут сталног Међународног кривичног суда⁷⁸ усвојен на Дипломатској конференцији ОУН у Риму 17. јула 1998. године прописује да ће се пред овим судом водити кривични поступак, утврђивати кривична одговорност и изрицати кривична санкција лицима која су учинила најозбиљније злочине које је признала међународна заједница као целина. У члану 5. овог статута проглашена је надлежност суда за следећа међународна кривична дела:⁷⁹

- 1) злочин геноцида,
- 2) злочин против човечности,
- 3) ратни злочини и
- 4) злочин агресије.

Према члану 77. учиниоцу неког од ових међународних кривичних дела суд може изрећи следеће казне: 1) затвор у одређеном трајању који не може да пређе максимум од 30 година, 2) доживотни затвор када је та казна оправдана екстремном тежином злочина и индивидуалним околностима везаним за учиниоца дела, 3) новчану казну према критеријуму који је одређен у Правилима доказивања и процедуре и 4) конфискацију прихода, власништва и добара који су директно или индиректно прибављени извршеним злочином.

Злочин геноцида⁸⁰ је предвиђен у одредби члана 6. овог статута. Ово кривично дело⁸¹ се чини у намери да се уништи у целини или делимично национална, етничка или верска заједница⁸² на један од следећих начина: 1) убијањем чланова групе,⁸³

⁷⁷ В. Ђ. Деган, Б. Павишић, Међународно казнено право, оп. цит. стр. 424–426.

⁷⁸ М. Сјекавица, Стални међународни казнени суд, Правник, Загреб, број 1/2002. године, стр. 73–87.

⁷⁹ М. Старчевић, Извори међународног хуманитарног права, Београд, 2002. године, стр. 590–608.

⁸⁰ У делу правне теорије се сматра да геноцид не представља самостално кривично дело, већ да је то само врста злочина против човечности. (П. Новоселец, Опћи дио казног права, Загреб, 2004. године, стр. 498–499.

⁸¹ Геноцид се одређује као „злочин над злочинима”. Забрана вршења или пропагирања овог кривичног дела представља *ius cogens*, тако да је противправност геноцидних активности, па и сам криминални карактер ових радњи, општеприхваћен и неспоран у међународној заједници. (H. Satzger, Internationales und Europaisches Strafrecht, Baden Baden, 2005. godine, str. 193–199).

⁸² Овом инкриминацијом заштићене су само стабилне групе, које карактерише сталност и чијим се чланом постаје на основу рођења, док су искључене несталне скупине чијим се чланом постаје на основу индивидуалне одлуке. На том становишту стоји и Међународни кривични трибунал за Руанду у случају Акајесе.

⁸³ За постојање геноцида није потребан већи број жртава. Наиме, сматра се да је довољно да учинилац убије једно или више лица. Исто тако, геноцид може учинити и изоловани појединац ако поступа са геноцидном намером и ако се његово понашање поклапа са другим сличним понашањима, а такве је природе да може довести до уништења целе скупине. (П. Новоселец, Опћи дио казног права, оп. цит. стр. 499).

2) проузроковањем тешких физичких или менталних патњи чланова групе, 3) намерном подвргавању групе животним условима који треба да доведу до њеног потпуног или делимичног уништења, 4) предузимањем мера усмерених на спречавање рађања у оквиру групе и 5) принудном премештању деце из једне у другу групу.

Дакле, овде се ради о преузимању одредби Конвенције ОУН о спречавању и кажњавању злочина геноцида из 1948. године у погледу одређивања бића овог најтежег међународног кривичног дела упереног против „човечанства“.

У члану 7. Статута Међународног кривичног суда предвиђен је злочин против човечности. Римски Статут разликује ово кривично дело од дела геноцида иако је, у време када је оно било уведено у систем међународноправних инкриминација, код једног дела теоретичара преовладавало мишљење да су ова два појма садржински идентична. Злочин против човечности представља делатности извршене као део распростањеног или систематичног напада⁸⁴ упереног против било ког цивилног становништва.⁸⁵

У смислу овог кривичног дела напад подразумева следеће радње извршења: 1) убиство, 2) уништавање, 3) поробљавање – вршење овлашћења која претпостављају власништво над неким лицем, 4) депортацију или намерно премештање становништва (протеривање) – насилно премештање становништва са подручја на којем законито борави, 5) затварање или друга строга лишавања слободе нарушавањем основних правила међународног права, 6) тортuru (мучење) – наносење физичких и психичких бола, патњи, нелагодности лицу коме је одузета слобода, 7) силовања, сексуално ропство, насилне трудноће, изазивање стерилитета или било који други облик сексуалног угрожавања, 8) прогон било које групе или колектива по политичкој, верској, расној, националној, етничкој, културној или полној основи или друга поступања која су недопуштена по међународном праву – овде се ради о одузимању међународнопризнатих права некој скупици, 9) изазивање нестанка лица (присилно нестајање лица) – свако одузимање слободе кретања које спроводи држава или нека друга организација, 10) злочин апартхејда – нечовечна поступања која су извршена у оквиру институционализованог режима и 11) остали нехумани поступци којима се намерно проузрокују тешке патње или озбиљно угрожавање физичког или менталног здравља.⁸⁶

У глави тридесет четвртој Кривичног законика Републике Србије систематизована су следећа „права“ међународна кривична дела. То су:⁸⁷ 1) геноцид (члан 370), 2) злочин против човечности (члан 371), 3) ратни злочин против цивилног становништва (члан 372), 4) ратни злочин против рањеника и болесника (члан 373), 5) ратни злочин против ратних заробљеника (члан 374) и 6) организовање и подстицање на извршење геноцида и ратних злочина (члан 375).

⁸⁴ Сматра се да се овакав напад састоји у нападу у оквиру државне политике или остварења циљева неке друге организације. Тај напад не мора бити нужно и војне природе. Ово дело може бити извршено и за време рата и за време мира. Отуда следи да изоловани појединачни напади не долазе под удар ове инкриминације. (П. Новоселец, Опћи дио казненог права, оп. цит. стр. 499–500).

⁸⁵ Код овог злочина жртва није појединац, него целокупно човечанство.

⁸⁶ R. Gutman, D. Rieff, Crimes of war : what the public should know, op.cit. str. 78–95; A. Cassese, P. Gaeta, J. R.W. Jones, The Rome Statute of the International Criminal Court, A Commentary, op.cit. str. 875–903.

⁸⁷ Б. Петровић, Д. Јовашевић, Кривично (казнено) право, Посебни дио, оп. цит. стр. 39–71.

Закључак

Међународно кривично право, као систем правних прописа садржаних у актима међународне заједнице и кривичном законодавству појединих држава, предвиђа кривичну одговорност и кажњивост за међународна кривична дела. То су дела којима се крше ратни закони и обичаји рата (међународно хуманитарно право) којима се повређује или угрожава мир међу народима и безбедност човечанства. За ова дела прописане су најтеже врсте и мере казни које уопште познаје кривично законодавство данас. За учиниоце ових дела у одређеним случајевима примарна је надлежност међународних судских (наднационалних) органа, као што су нпр. токијски и нирнбершки суд, Хашки трибунал, Римски суд, итд.

Међу међународним кривичним делима се, по свом значају, природи и карактеру издваја злочин над злочинима. То је злочин геноцида. Дело геноцида се састоји у издавању наређења да се врше или у вршењу: убиства, тешке повреде тела или тешког нарушавања физичког или душевног здравља чланова групе људи или у стављању чланова групе у такве животне услове који доводе до њеног потпуног или делимичног истребљења или у примени мера којима се спречава рађања између припадника групе или у принудном пресељавању деце у другу групу, а у намери да се потпуно или делимично уништи национална, етничка, расна или верска група људи.

Ово дело означава убијање рода, односно племена. Резолуцијом Генералне скупштине ОУН број 96/1 од 11. децембра 1946. године геноцид је проглашен за „међународно кривично дело које је су супротности са духом и циљевима ОУН и које цивилизовани свијет осуђује“. Иако се појавио као „подврста злочина против човечности“, геноцид је убрзо добио аутономан статус и садржину као једно од најтежих кривичних дела данашњице.

Геноцид као међународно кривично дело одређују три елемента: а) објективни састојак – *actus reus*, б) субјективни састојак – *mens rea* и ц) објект дела – група или група – жртва. Основ за ову инкриминацију налази се у Конвенцији о спречавању и кажњавању злочина геноцида из 1948. године која у члану 2. одређује појам и елементе овог међународног кривичног дела. У законодавству, теорији и пракси овај израз има шире тумачење. Наиме, под њим се подразумева не само убијање, већ уништење на било који начин одређене групе која чини једну повезану целину на националној, етничкој, расној или верској основи.

Литература

1. Ђурђић, В. Јовашевић, Д., Међународно кривично право, Београд, 2003.
2. Јовашевић Д., Лексикон кривичног права, Београд, 2006, стр. 345.
3. Шепаровић, З., Заштита жртава рата у међународном хуманитарном праву.
4. Д. Јовашевић, Међународна кривична дела – одговорност и кажњивост, Ниш, 2010.
5. Петровић, Б., Јовашевић, Д., Кривично (казнено) право, посебни дио, Сарајево, 2006.

6. Y. Dinstein, *M: Tabor, War Crimes in International Law*, Dordrecht, 1996. 7.F. Leon, *The Law of the War*, New York, 1972. godine, str. 56–68.
8. Василијевић, В., Међународна кривична дела у националним кривичним законима и значај таквог њиховог прописивања у одсуству међународног кривичног кодекса, Југословенска ревија за међународно право, Београд, број 1–3/1967.
9. Радуловић, Д., Међународно кривично право, Подгорица, 1999.
10. Симовић, М., Благојевић, М., Међународно кривично право, Бања Лука, 2007.
11. Деган, В. Ђ., Павишић, Б., Међународно казнено право, Загреб, 2005.
12. Службени гласник Републике Србије број 85/2005. Више : Д. Јовашевић, Кривични законик Републике Србије са уводним коментаром, Београд, 2007.
13. Лукшић, Б., Genocide and command responsibility, Зборник Правног факултета у Сплиту, Сплит, број 4/2001. године, стр. 283–291; М. Prince, М. А. Prince, *UN genocido impuni: L' Armenocide*, op. cit. str. 78–92; Н. Цигар,
14. Павишић, Б., Грозданић, В., Веић П., Коментар Казненог закона, Загреб, 2007.
15. Шепаровић, З., Заштита жртава рата у међународном хуманитарном праву, Зборник Правног факултета у Загребу, Загреб, 2007.
16. Марковић, М., Нирнбершко суђење – примена нових начела у међународном кривичном праву, Зборник Института за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, број 2/1973.
17. M. Colin, *Le crime contre l' humanite*, Eres, 1996.
18. J. E. Ackerman, E. O. Sullivan, *Practice and Procedure of the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia with selected Materials from International Criminal Tribunal for Rwanda*,
19. С. М. Bassiouni, *A manual on interational humanitarian law and arms control agreements*,
20. Јосиповић, И., Правни и политички аспекти настанка Међународног казненог суда за бившу Југославију, Зборник радова, Хрватска и Уједињени народи, Загреб, 1996.
21. J. E. Ackerman, E. O. Sullivan, *Practice and Procedure of the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia with selected Materials from International Criminal Tribunal for Rwanda*,
22. Деган, В. Ђ., Злочин геноцида пред међународним судиштима, Зборник Правног факултета у Загребу, Загреб, број 1–2/2008.
23. Фабијанић, С. Гагро, Заштита особа у немеђународном оружаном сукобу, Правни вјесник, Осиек, број 2/2008.
24. D. L. Jonson, *The International Tribunal for Rwanda*, *International Review of Penal Law*, broj 1–2/1996.
25. Фабијанић, С. Гагро, Шкорић, М., Злочин геноцида у пракси међународних ад нос трибунала, Зборник Правног факултета у Загребу, Загреб, број 6/2008.
25. Старчевић, М., Извори међународног хуманитарног права, Београд, 2002.
27. Н. Satzger, *Internationales und Europaisches Strafrecht*, Baden Baden, 2005.
28. R. Gutman, D. Rieff, *Crimes of war : what the public should know*